

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОЇ САМООСВІТИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Аргументовано тезу про необхідність подальшого підвищення ролі студентської самоосвіти в контексті освітніх перетворень, визначено сутність самоосвіти, розглянуто форми та рівні самостійної роботи студентів. Автор приділяє увагу аналізу напрямків поліпшення управління студентською самоосвітою у вищому навчальному закладі.

***

Аргументирован тезис о необходимости дальнейшего повышения роли студенческого самообразования в контексте образовательных изменений, рассмотрены формы и уровни самостоятельной работы студентов. Автор уделяет внимание анализу направлений улучшения управления студенческим самообразованием в высшем учебном заведении.

***

Necessity of further increase of student self-education role in the context of educational changes is proved. Forms and levels of students' unassisted work are researched. The author pays attention to the ways of enhancing a management of self-education at a higher educational establishment.

Сучасні процеси європейської інтеграції охоплюють все більше сфер суспільного життя, в тому числі й освіту. Як найважливіший соціальний інститут, система освіти реформується відповідно до суспільних потреб. Її головною метою стає формування адекватної ринковим відносинам соціально-професійної структури суспільства.

В ринкових умовах різко змінюється ставлення до освіти, її ролі та місця в суспільстві. Освіта сьогодні – це інвестиції в майбутнє. Вона є важливим засобом добробуту населення, причиною економічної стабільності, гарантом безпеки особистості та держави. Ось чому підготовка у ВНЗ особистості, не лише спроможної, а й схильної до самоосвіти, саморозвитку, критичного мислення, є запорукою успішного інституційного розвитку. Найбільш авторитетні університети беруть на себе відповідальність за те, щоб українське суспільство ставало кращим, достойним, успішним.

Важливою соціальною проблемою українського суспільства є низький рівень конкурентоспроможності випускників вузів на ринку праці. Роботодавці підкреслюють, що вітчизняна освіта ще далека від досконалості, її рівень не відповідає вимогам компаній [1, с. 15]. У рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за рівнем вищої освіти Україна протягом 2007–2008 рр. зайняла лише 73-є місце серед 121 [2, с. 44].

Протягом багатьох років науковці різних напрямків (психології, педагогіки, соціології, права) досліджують освітянський прос-

тір суспільства і різноманітні аспекти його функціонування. В сучасних періодичних виданнях значна увага приділяється аналізу відповідності рівня підготовки сучасних випускників вимогам роботодавців [1; 2; 3].

Проблема самоосвіти в соціології також не була забута. Дослідження самостійної роботи студентів у вищій школі здійснюються по багатьох напрямках, а саме: сутність самостійної роботи, роль викладача в керівництві самостійною роботою студентів, форми проведення самостійних робіт, класифікація видів самостійних робіт, формування самостійності як риси особистості, роль і види завдань для самостійної роботи студентів, самостійна робота як засіб активізації вчення, психолого-педагогічні засади пізнавальної діяльності, аналіз бюджету часу студента, удосконалення форм контролю, методичне забезпечення самостійної роботи, психологія самостійної пізнавальної діяльності. Порушуються також проблеми формування культури розумової праці, активізації самостійної роботи студентів за допомогою програмованого навчання, контролю, самоконтролю, технічних засобів навчання та ін.

Метою цієї статті є вивчення феномену самоосвіти та обґрунтування шляхів оптимізації формування навичок самоосвітньої діяльності у майбутніх випускників.

Сучасний період розвитку українського суспільства закономірно ставить особливі завдання перед системою освіти. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює суттєві реформування освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Такі важливі проекти, як автономія вищих навчальних закладів, Болонські реформи, рейтингування університетів та зовнішнє незалежне оцінювання (тестування) торують свої шляхи. Найбільш суттєва складова успішності освітніх перетворень – відповідність рівня підготовки випускників вузів вимогам і очікуванням ринку праці та роботодавців.

Важливим завданням ефективних університетів стає підвищення конкурентоспроможності випускників. Значна частина конкурентоспроможності пов'язана з розвитком навичок студентів до самоосвіти і саморозвитку. В Болонській конвенції окремо наголошено, що 70 % матеріалу з кожної дисципліни студенти зобов'язані вивчити на самостійному рівні. Навряд чи можна стверджувати, що сучасна система вузівської освіти ефективно вирішує це завдання. Одним із бар'єрів на шляху вирішення цієї проблеми є існуючі старі підходи і відсутність моделей ефективної організації самостійної роботи студентів. Розуміння існування цієї проблеми і бажання щось змінити в цій галузі – етап значущий, але зовсім недостатній.

Як відомо, важче за все відмовитися від традиційного, звичайного підходу. Розуміння ролі та місця феномена самоосвіти поки що продовжує перебувати в руслі традиційних інтерпретацій.

Його потенціал, як правило, не розглядається як засіб саморозвитку особистості, а на прагматичному рівні пристосовується існуючою системою освіти для активізації навчального процесу, в якому самоосвіта виконує роль додаткового освітянського засобу.

В сучасній літературі поняття «самоосвіти» трактується по-різному. Наприклад, в українському педагогічному словнику стверджується, що самоосвіта – це освіта, яку отримує людина у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному закладі [4, с. 296]. Г. Є. Зборовський стверджує, що самоосвіта – це «вид свободной деятельности личности, характеризующийся ее свободным выбором и направленный на удовлетворение потребностей в социализации, самореализации, повышении культурного, образовательного, профессионального и научных уровней» [5, с. 81].

На наш погляд, самоосвіта особистості – це її самостійна цілеспрямована і структурована діяльність, яка виконується завдяки внутрішнім пізнавальним мотивам у найбільш зручний час. Виконання цієї діяльності базується на достатньо високому рівні самодисципліни, особистої відповідальності. Самоосвіта як спосіб діяльності, що виступає частиною процесу самореалізації, тісно пов'язана з процесом соціалізації та індивідуалізації особистості. Засвоєння сукупності суспільних відносин (соціалізація) можлива тільки на індивідуальному рівні та проявляється завдяки діяльності людини. Тому рівень самоосвіти визначає ступінь і форми включення особистості в суспільні відносини. Таким чином, самоосвіту ми розглядаємо як одну з найважливіших складових саморозвитку особистості.

Студентська самоосвіта є складовою частиною систематичного навчання у стаціонарних навчальних закладах. Самостійна робота студентів за сучасних умов стає головним резервом підвищення ефективності підготовки спеціалістів, тому що сприяє поглибленню і розширенню знань, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей.

Самостійна пізнавальна діяльність студентів здійснюється в аудиторних і неаудиторних умовах, а також під керівництвом викладача і без безпосереднього його керівництва при будь-яких організаційних формах навчальних занять.

Можна розрізнити три рівня самостійної діяльності студентів: репродуктивний (тренувальний), реконструктивний, творчий (пошуковий).

Тренувальні самостійні роботи студенти виконують за зразком: розв'язування задач, заповнення таблиць, схем і т. д. Мета такого роду робіт – закріплення знань, формування вмінь, навичок.

У ході реконструктивних самостійних робіт відбувається перебудова рішень, складання плану, тезисів, анотування. На цьому рівні можуть виконуватись реферати.

Творча самостійна робота потребує аналізу проблемних ситуацій, отримання нової інформації. Студент повинен самостійно зробити вибір засобів і методів вирішення проблеми.

В сучасній вищій школі співіснують дві суспільні форми самостійної роботи: традиційна (виконується самостійно у вільний і зручний час для студента, часто поза аудиторією) та аудиторна самостійна робота під наглядом викладача.

Самостійна робота студентів включає в себе: підготовку до аудиторних занять і виконання відповідних завдань, роботу над окремими темами навчальних дисциплін за навчально тематичними планами, виконання письмових контрольних, курсових і бакалаврських робіт, підготовку до всіх видів контрольних іспитів, роботу в студентських наукових товариствах, гуртках, семінарах, участь у роботі факультативів, участь у науковій і науково-методичній роботі кафедр і факультетів ВНЗ, участь у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, конгресах та ін.

Самостійна робота студентів повинна відповідати наступним вимогам: бути проробленою особисто студентом або виступати самостійно виконаною частиною колективної роботи, являти собою закінчену розробку або закінчений етап розробки щодо аналізу актуальної проблеми опанованої дисципліни або відповідної сфери практичної діяльності, демонструвати достатню компетентність автора в питаннях, які він розглядає, мати навчальну або практичну направленість і значимість, певні елементи новизни.

Бажання студента займатися самостійною роботою залежить від багатьох складових об'єктивного та суб'єктивного характеру. З точки зору особистих якостей студента його спроможність ефективно займатися самостійною роботою ґрунтується на стійких пізнавальних інтересах, глибоких і системних загальноосвітніх знаннях, постійному прагненні до професійної досконалості, розширення кругозору.

Особлива роль в організації самостійної роботи студента належить викладачу, хоча відомо, що навчити можна того, хто цього бажає. По-перше, безумовним завданням викладача є пошук відповіді на поширене студентське запитання: «Навіщо займатися самоосвітньою діяльністю?». Чим скоріше студент зрозуміє, чого він бажає в житті, яка кар'єра йому потрібна, тим більш успішним буде його самоосвітня діяльність. По-друге, успішному викладачу до снаги впливати на розвиток корисних навичок студентів. Найгодовніша серед них – читання книжок, особливо тих, які допомагають особистості будувати успішну кар'єру, шукати своє адекватне місце в соціальному просторі. В цьому сенсі однією з

найбільш відомих і популярних книжок є робота Стівена Кові, назва якої в російському перекладі звучить як «Семь навывков высокоэффективных людей» [6].

Ефективність самостійної роботи студентів значною мірою залежить від того, як навчально-методичні підрозділи ВНЗ, викладачі забезпечать управління цим процесом. В організації цієї роботи є дуже важливі складові, які треба враховувати. Серед них – наступні дидактичні умови: попереднє пояснення студентам цілей і змісту самостійної роботи, надання інструкцій; облік реальних вмінь і навичок навчальної діяльності студентів під час складання завдань для самостійної роботи; врахування індивідуальних особливостей студентів під час організації змісту навчальної роботи; використання завдань проблемного характеру.

Успішна реалізація управління самостійною роботою студентів пов'язана з використанням нових освітніх технологій. Сьогодні потрібні серйозні зусилля для розробки нових підходів по всіх напрямках навчальних процедур. Сутність навчального процесу у ВНЗне повинна зводитися до перевірки завченого студентами змісту освіти, він має зосереджуватися на розвитку творчих здібностей, навичок критичного мислення, опануванні медіаграмотності тощо [7]. Нові навчальні плани, посібники, завдання для самостійної роботи повинні бути варіативними та логічно побудованими. Освітнянські критерії повинні оцінювати не стільки рівень виконавчої майстерності студента, скільки ступінь його самостійності та творчого підходу. Парадигма вищої освіти повинна змінюватися від навчання у форматі «teaching» до формату «learning» В контексті цієї парадигми студент постійно навчається, а викладач постійно у різних формах (лекції, консультації, практичні заняття та ін.) допомагає йому засвоювати знання. Ця нова реальність поки що вимагає подолання багатьох труднощів, викликає іноді серйозний супротив. Але така освітня парадигма – потреба часу, її слід максимально враховувати на всіх рівнях функціонування ВНЗ.

Якщо самостійність, творчість, ініціатива, різнобічні точки зору, несхожість наукових підходів в освітньому процесі підтримуються та є нормою, якщо розповсюджений партнерський підхід між студентами та викладачами, то це дуже добре. Така система навчання і відносин відтворює стимулююче освітнє середовище, допомагає студентам зрозуміти свої професійні освітні цілі та розвивати творчі здібності. Реалізація такого напрямку функціонування вищої школи підвищує інтерес студента до самоосвітньої діяльності та робить її більш ефективною. Саме такий підхід гармонійно відповідає принципам розвинутої ринкової економіки і нової культури взаємовідносин головних дієвих осіб вищої школи.

Ще одним важливим напрямком поліпшення організації самостійної роботи студентів є робота з випускниками вищих

навчальних закладів. Це обумовлено тим, що інновації, які мають місце у практичній діяльності молодих фахівців, не завжди можуть бути легко додані до програм навчання. На жаль, в українській вищій школі занадто зарегульовані навчальні плани та програми. А саме від випускників можна отримати достовірний зворотний зв'язок на предмет того, що сьогодні потрібно в практичній діяльності по даному напрямку і відповідно зорієнтувати на це самостійну роботу студентів. Зустрічі з випускниками відповідної спеціальності повинні допомагати студентам молодших курсів глибше розумітися в необхідних майбутніх професійних компетенціях і грамотно будувати свою самоосвітню діяльність.

Розробка новітніх технологій навчання, шляхів поліпшення організації самостійної роботи студентів потребує подальшої наукової уваги та вивчення. Самоосвіта повинна стати реальною потребою кожної людини і, в першу чергу, випускників ВНЗ.

Список літератури: 1. Сидоренко Т. Хватит учиться! Пора на работу! / Т. Сидоренко // Деньги. – 2009. – № 11–12. – С. 14–19. 2. Сандул И. Работа на рынке / И. Сандул // Корреспондент. – 2009. – № 18. – С. 42–45. 3. Ямковой В. Дисбаланс нарастает. Высшее образование в Украине все сильнее не удовлетворяет спрос компаний / В. Ямковой, Д. Баюра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.companion.ua/Articles/Content/?Id=14613&Callback=9>. 4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. 5. Зборовский Г. Е. Самообразование как социологическая проблема / Г. Е. Зборовский, Е. А. Шуклина // Социологические исследования. – 1997. – № 10. – С. 78–87. 6. Кови Стивен Р. Семь навыков высокоэффективных людей : Мощные инструменты развития личности / Кови Стивен Р. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 375 с. 7. Громовий В. Поліпшення поганого робить стан справ іще гіршим / В. Громовий // Дзеркало тижня. – 2009. – № 38.

Надійшла до редколегії 20.09.2009

УДК 316.42

М. М. Саппа

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СТРУКТУРІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Розглянуто питання виникнення і розвитку соціально-технологічного підходу до регулювання соціальних об'єктів і явищ. Показано, що соціальні технології є проявом перетворювальної функції сучасної соціології.

***

Рассмотрены вопросы возникновения и развития в социологии социально-технологического подхода к регулированию социальных объектов и явлений. Показано, что социальные технологии являются проявлением преобразующей функции современной социологии.

***

The problems of formation and development of social and technological approach in sociology to social objects and phenomena regulation are researched. Social technologies are shown to be manifestation of transformative function in modern sociology.